

STRBAŠIĆ M.

AKTUALNI TRENUTAK POLJOPRIVREDE SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE HRVATSKE

UVOD

Poljoprivredna proizvodnja i prehrambena industrija razvijala se, kao i ukupna privreda u našoj zemlji i Republici, u proteklom periodu veoma različito. Ovisilo je to kako o našim mogućnostima tako i o ukupnom razvoju i kretanjima u svijetu koja su više ili manje utjecala i na naš razvoj. Po našem mišljenju možemo razvoj poljoprivredne i prehrambene industrije odnosno proizvodnju hrane u cjelini podijeliti do sada u nekoliko razdoblja:

- I razdoblje od završetka rata do 1952. godine
- II razdoblje od 1952. godine do 1966. godine
- III razdoblje od 1966. godine do 1980. godine
- IV razdoblje u kome danas radimo

U prvo vrijeme, odmah poslije rata i revolucije osnovni nam je zadatak bio kako što lakše, u uvjetima početka obnove naše zemlje, prehraniti stanovništvo, naročito ono u gradovima. To postaje posebno težak problem u vrijeme ekonomske blokade naše zemlje (1948. godina).

Drugi period po našem mišljenju počima 1952. godine, kada se formiraju i prvi radnički savjeti od 1950, a traje do početka privredne reforme 1966. godine. U tom vremenu naročito od 1959. do 1962. godine postoji i najznačajniji razvoj poljoprivredne proizvodnje kada poslije niza ranije učinjenih grešaka, naročito zbog pokušaja direktnog prenošenja tuđih rješenja u naše uvjete, poljoprivreda čini značajan napredak. Veoma je značajno za taj period da osim ukupnih opredjeljenja¹⁾ u tome periodu značajno usmjeravamo društvenu akumulaciju u razvoj poljoprivredne proizvodnje. Tada počinju dobivati forme naši poljoprivredni kombinati i društvena imanja koja se naročito šire.²⁾ Isto tako uvodimo u proizvodnju najnovija saznanja i nove tehnologije proizvodnje, razvijaju se instituti i znanstveno-istraživački rad. U to vrijeme imamo nisku potrošnju osnovnih poljoprivrednih proizvoda. Pred kraj ovog razdoblja ocijenjeno je da je poljoprivredna proizvodnja potpuno osposobljena za daljnji razvoj, što se kasnije pokazalo da nije bila ispravna ocjena i da je trebalo i dalje voditi određenu politiku razvoja i ekonomskih mjera u ovoj oblasti.

Od 1966. godine, u doba privredne reforme, naš ukupan razvoj a posebno razvoj privrede dolazi na raskrnicu na kojoj ostavljamo iza sebe mjere centralnog planiranja i drugih mjera koje su do tada sprečavale djelovanje ekonomskih zakona u privredi i društvu te uvođenje poslovanja po privred-

1) Rezolucija Savezne skupštine o razvoju poljoprivrede

Prof. dr Marijan STRBAŠIĆ, dipl. inž., predsjednik Republičkog komiteta za poljoprivredu i šumarstvo Zagreb

nom računu. To je vrijeme kada se otvara mogućnost za veoma snažan daljnji razvoj proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, a samim tim i radničkog samoupravljanja. Ukupna privreda kreće snažnije naprijed u svom razvoju, razvijajući i sve elemente modernog privređivanja u uvjetima tržišta na jugoslavenskom prostoru. Ne treba isticati da su neke grane industrije, naročito metalna, kemijska i druge doživjele posebno snažan razvoj. To je period u kome se posebno razvija naše tržište i u kome postoji veoma snažna ukupna potrošnja u našem društvu. U mnogome za taj razvoj koristimo i inozemna sredstva, što je i normalno, a što je dalo ogromne rezultate.

Od 1980. godine nalazimo se po našem mišljenju u četvrtom periodu našeg razvoja u kome su osnovne karakteristike:

- svjetska recesija u razvoju
- povećanje cijene energije (naročito nafte)
- dosta visoka zaduženost naše zemlje
- visok stupanj opremljenosti naše privrede koja radi s veoma malim postotkom iskorištenja
- visoka potrošnja (investicijska i osobna)
- narušena struktura naše privrede
- i drugi problemi

Sve to skupa dovelo nas je do toga da u početku ovog srednjeročnog razdoblja moramo prići stabilizaciji u našem privređivanju, zapravo promjene u našem ekonomskom ponašanju i značajnijem uključivanju u međunarodnu podjelu rada i međunarodnu razmjenu dobara.

1. DOSTIGNUTI NIVO U RAZVOJU PROIZVODNJE HRANE

Već smo istakli da se u uvjetima privredne i društvene reforme proizvodnja i prerada poljoprivrednih proizvoda razvijala stabilno. Takav razvoj pridonosio je ukupnoj stabilizaciji privrednih kretanja. Tada se uspješno razvijao i izvoz iako se sve više suočavao s rafiniranim mjerama protekcionističke politike industrijskih zemalja. Međutim, taj pozitivan trend zaustavljen je krajem šezdesetih godina. Reformom uspostavljeni odnosi, naročito u primarnoj i sekundarnoj raspodjeli, bitno su poremećeni na štetu poljoprivrede. I tada dolazi do prihvaćanja tzv. »jeftinih rješenja« umjesto otklanjanja poremećaja što neopravdano dovodi do povećanja uvoza poljoprivrednih proizvoda i tako vraća ovu granu na pozicije koje je imala prije reforme 1965. godine.

Naročito je bio usporen razvoj u razdoblju 1971—1975. god. Tada imamo slijedeće stope rasta fizičkog obima proizvodnje:

— poljoprivreda ukupno	1,2
od toga:	
— društvena poljoprivreda	6,2
— individualna poljoprivreda	0,2
— prehrambena industrija	3,6
— industrija duhana	14,5

2) Najbrže povećanje društvenih površina bilo je u razdoblju 1961—1965. godine, ukupno 110.000 ha

Društveni dogovori republika i pokrajina o razvoju agrara za period 1973—1975, te 1976—1980. godine, kao i Društveni dogovor razvoj u SR Hrvatskoj za razdoblje 1976—1980. zaustavio je nepovoljne trendove i podstakao razvoj za navedeni period.

Za to razdoblje postoje slijedeće stope rasta fizičkog obima proizvodnje

— poljoprivreda ukupno	3,8
od toga:	
— društvena poljoprivreda	7,4
— individualna poljoprivreda	2,4
— prehrambena industrija	8,0
— industrija duhana	9,6

Vidljivo je da je stopa rasta mnogo povoljnija od prethodnog perioda, kod primjene proizvodnje je u okviru planiranog, a u prehrambenoj industriji i duhanskoj industriji znatno iznad planiranog. Međutim, unatoč svega ukupan i pozitivan razvoj i dalje ne prati stalno rastuće potrebe za hranom. Očito je naime, da je došlo do dubokih promjena u socioekonomskoj strukturi stanovništva u odnosu na proizvodnju i potrošnju poljoprivrednih proizvoda. Veoma je snažan proces deagrarizacije. Porasla potrošnja na domaćem tržištu ograničava izvozne mogućnosti pa se ne povećava izvoz tradicionalnih proizvoda. Tako u 1979. godini ponovo uvozimo pšenicu (180.000 t) te kukuruz (400.000 t). Stopa rasta u primarnoj proizvodnji od prosječno 3,8% godišnje ne prati potrebe. U isto vrijeme postoji veoma snažan razvoj prehrambene industrije koja se razvija veoma visokim rastom od 8% godišnje. Ovaj veoma pozitivan rast dolazi u pitanje obzirom na pomanjkanje sirovina i zaostajanja razvoja primarne proizvodnje.

Sve to skupa, a naročito izmjene socioekonomske strukture stanovništva, uvjetovano sveukupnim društveno-ekonomskim i socijalnim razvojem, dostignut nivo od 2.650 \$ nacionalnog dohotka po stanovniku u 1980. godini, oko 20% agrarnog stanovništva dovodi do toga da se mora temeljito preispitati sadašnji trenutak razvoja i neminovno utvrditi da se nalazimo u prelomnom trenutku za daljnji razvoj.

2. NEPOSREDNI CILJEVI RAZVOJA AGROINDUSTRIJSKOG KOMPLEKSA U RAZDOBLJU 1981—1985. GODINE

Ocjenjujući pravce našeg razvoja kod izrade Društvenog plana razvoja SR Hrvatske za razdoblje od 1981. do 1985. godine kao i njihovim preciziranjem u »Društvenom dogovoru o razvoju agroindustrijskog kompleksa SR Hrvatske u razdoblju 1981—1985. godine«, postavili smo slijedeće osnovne ciljeve:

- »— razvijanje socijalističkih samoupravnih produkcijskih odnosa i proizvodnih snaga u poljoprivredi, njezinim samoupravnim podružljavanjem i bržim razvijanjem krupne, industrijski koncipirane poljoprivrede te društveno-organizirane individualne poljoprivredne proizvodnje;
- trajni porast produktivnosti rada i dohotka u poljoprivrednoj proizvodnji udruživanjem rada i sredstava, udjela u zajednički ostvarenom dohotku, te uz kontinuiranu primjenu najnovijih tehnoloških dostignuća;

— stvaranje uvjeta i poticanje zapošljavanja tehnološkog viška poljoprivrednih radnika u drugim djelatnostima;

— potpuno zadovoljavanje potreba ishrane stanovništva i opskrbe tržišta osnovnim prehrambenim proizvodima, uz kontinuirano povećanje robnih rezervi;

— zadovoljavanje sirovinskih potreba prerađivačke industrije;

— oslobađanje od uvoza i povećanje izvoza prehrambenih proizvoda.

Sudionici društvenog dogovora posebno će se zalagati i nastojati da se tokom planskog razdoblja od 1981. do 1985. godine postigne što viši stupanj organiziranosti i međusobne povezanosti svih subjekata agroindustrijskog kompleksa što će uz višu razinu materijalne proizvodnje i dohotka biti osnovni preduvjet i baza za temeljitu rekonstrukciju cjelokupnog agrara u idućem srednjoročnom razdoblju.«³⁾

Da bi se akcija pojačala i da bi se pored aktivnosti u privrednim organizacijama (udruženom radu) kao i delegatskim tijelima te njihovim izvršnim organima pojačalo djelovanjem posebno članstva u organizacijama SK Hrvatske, održana je 12. sjednica Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske 6. 11. 1980. godine na kojoj je usvojen »Akcioni program SK Hrvatske na pitanjima daljnjeg razvoja društveno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi«.

U 9 točaka akciono su dati zadaci članstvu SK Hrvatske u njihovom daljnjem djelovanju. U prvi plan stavljena su osnovna pitanja:

»...za dosljednu primjenu koncepcije udruživanja rada i sredstava na principima zajedničkog prihoda i zajedničkog dohotka«.

»...na takvim programima razvoja koji se zasnivaju na visokoj proizvodnosti rada i na visokom dohotku po zaposlenom ...«

»Sistem samoupravnog planiranja agrosistema moguće je uspješno ostvariti ukoliko u njemu razmjerno sudjeluju organizirani potrošači (vojska, bolnice, društvena prehrana) turistička privreda, industrija koja prerađuje sirovine iz poljoprivrede, proizvodi strojeve, opremu i reprodukcioni materijal za poljoprivredu, trgovina te potrošači putem savjeta i vijeća potrošača«.

»U svim općinama i ... donijeti programe obrade neobrađene zemlje i pokrenuti širu društvenu aktivnost na udruživanju zemlje poljoprivrednika, ...«

»Potrošači i drugi korisnici poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (prehrambena industrija, gradovi, vojska, turistička privreda i izvoznici) trebaju zajednički planirati i organizirati proizvodnju proteinskih proizvoda za stabilno pokriće svoje potrošnje i svojih potreba ...«

»... neophodno je da se dohodovno povezuju radnici primarne poljoprivredne proizvodnje i prerađivačke industrije ...«

»... Organizacije udruženog rada društvenog sektora poljoprivrede trebaju razraditi programe za povećanje produktivnosti rada, ...«

»... Rad u biljnoj i stočarskoj proizvodnji mora se međusobno unaprijediti i biti dohodovno vezan u zajedničkim proizvodima, mesu i mlijeku ...«

»... Snažan, produktivan i ekspanzivan društveni sektor treba postati agens transformacije individualnog sektora ...«

3) Društveni dogovor o razvoju agroindustrijskog kompleksa SR Hrvatske u razdoblju od 1981. do 1985. godine, čl. 5. st. 2.

»... Potrebno je potpunije izučiti iskustva u organizaciji i radu radnih organizacija ...«

»Savez komunista zalaže se za veće angažiranje znanstvenih radnika i njihovih organizacija u razvoju poljoprivrede i sela ...«

»Praktična provedba takve koncepcije društveno-ekonomskog razvoja mora postati osnovni kriterij za vrednovanje aktivnosti pojedinaca, ...«⁴⁾

3. AKTUALNI TRENUTAK

Ako ocjenjujemo sadašnji trenutak u razvoju proizvodnje hrane u drugoj godini ovog srednjeročnog plana možemo po našem mišljenju na pojedina pitanja odgovoriti i konstatirati slijedeće:

Što je shvaćeno u našoj društvenoj i privrednoj stvarnosti?

— Shvaćeno je da je ovo zaista prelomni trenutak u razvoju proizvodnje hrane, te je samim tim ostvaren novi proces u daljem razvoju agrara općenito,

— shvaćen je visok stupanj ovisnosti s ukupnim razvojem privrede i prihvaćen pristup integralnog razvoja u cjelini, a ne samo razvoj proizvodnje hrane,

— da je osnovni motiv daljnjeg razvoja visoki dohodak (veći dohodak) po radniku, da mora biti veća proizvodnja, veća produktivnost rada i da programi koje radimo moraju imati ekonomske efekte kao i ostali slični programi u svijetu. Samim tim moramo se više uključiti u međunarodnu podjelu rada i svjetsko tržište,

— shvaćeno je da cijene nisu osnov »svega« od razvoja do tekućeg poslovanja,

— vrši se promjena ponašanja u smislu brige za opskrbu stanovništva i normalnu prehranu stanovništva te to postaje zadatak i drugih faktora osim organizacija u oblasti proizvodnje i prometa hrane,

— da procesi ne selu idu svojim tokom i da su oni normalni, te ih ne treba uzimati kao loše, već ih usmjeravati u pravcu daljnjeg socijalističkog razvoja preobražaja sela.

Kako se ponašamo u praktičnom provođenju?

Ovdje možemo reći da sve organizacije udruženog rada kao i druge institucije koje su vezane na udruženi rad možemo podijeliti u tri grupe po nivou praktičnog ponašanja:

a) grupa »kolektiva« koja je potpuno shvatila situaciju u kojoj se nalazimo, te koja operativno i razvojno čini jedan veliki zaokret i promjene u svom poslovanju. Tako izrađuju programe za svoju deviznu likvidnost i sanaciju do posebne proizvodnje za izvoz, povećanju produktivnosti rada,

⁴⁾ Citati iz pojedinih točaka »Akcionog programa SK Hrvatske na pitanjima daljnjeg razvoja društveno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi« str. 57—74, Zgb, Aktualna politička biblioteka, Centar CK SKH za informiranje i propagandu.

integralno u grani i s drugim granama traže zajednička rješavanja za pojedina pitanja povezujući se na svim nivoima (»Podravka«, VUPIK »Vukovar«, »Belje« i drugi).

b) kolektivi koji vide da se nešto mora promijeniti, da tako ne mogu dalje, ali nemaju ni kadrovske ni materijalne mogućnosti za te promjene; očito da tim organizacijama treba pomoći, (mnogi manji kolektivi),

c) kolektivi i institucije koje su apsolutno zadovoljne svojim položajem i stanjem i pod svaku cijenu to žele zadržati. To su veoma konzervativna shvaćanja koja su ustvari nastala na monopolskim i nerealnim uvjetima u privređivanju, koja očito sada ne mogu dalje (ratari, peradari, preradbeni ind. — mljekare, šećerane, uljare i dr) i gdje zapravo trebaju najveće promjene u budućem radu i koji se mogu dalje razvijati samo ako svoj razvoj čvrsto povežu s razvojem ostalih proizvođača u dohodovnom lancu proizvođača hrane, najčešće primarnom proizvodnjom (»Koka«, Varaždin).

Što pomaže u bržim promjenama?

Mislimo da uz sve poteškoće koje donosi platna bilansa naše zemlje i otplate obaveza, prvi računi i bilans potreba za uvoznim i domaćim reprod materijalima kao i ostale potrebe, neminovno je iz temelja mijenjati dosadašnje ponašanje. Naime, sada kada se više devizna sredstva ne »sleđuju od države« već kad ih treba stvarati, izlaze na vidjelo mnogi propusti i slabosti u poslovanju mnogih organizacija. Posebno se vidi da je u poslovanju bilo »lijepog života« na »fiktivnom« dohotku a ne stvarnom, koji je bio rezultat mnogih kretanja u našem privređivanju koja nisu bila pravilno postavljena (nerealni kurs obračuna dolara, uvoz i dr.).

Isto tako moramo istaći da su mjere tekuće ekonomske politike (re-eskonti, premije, regresii) koje je prihvatilo Savezno izvršno vijeće ili Izvršno vijeće Sabora mnogo pomogle u otvaranju novih procesa u razvoju proizvodnje hrane.

Što otežava ove procese?

Odmah treba istaći da su to uglavnom subjektivne slabosti:

— veoma sporo povezivanje i integralni razvoj (potrošačko područje — proizvođačko područje, ratari-stočari, prehrambena industrija — sirovina i dr),

— samozadovoljstvo obzirom na financijske rezultate (nema gubitaka, akumulacija dobra) bez obzira što fizički obim proizvodnje ostaje isti ili čak opada,

— organizacija rada u Republici. Naime, u Republici postoje mnogi subjekti koji se bave problematikom iz oblasti proizvodnje hrane. Međutim, nema ili je veoma slabo organizirano praktično provođenje zaključaka. Nismo zadovoljni radom preko dvadeset poslovnih zajednica čija se aktivnost premalo osjeća i koje su uglavnom tu zbog toga »da bi zauzele stav koji odgovara grupaciji« te ga uputile Komitetu za poljoprivredu ili Izvršnom vijeću Sabora da ga riješi onako kako su one predložile, a ne vode računa o drugim sektorima proizvodnje, i ukupnim kretanjima u privređivanju. Premalo su okrenute proizvodnji, unapređivanju proizvodnje, razvijanju zajedništva na jedinstvenom programu itd.

Komitet za poljoprivredu i šumarstvo bi prema tim mišljenjima trebao raditi sve ono što nitko neće ili su »vruće« teme, što se ne može prihvatiti.

— zastarjela zakonska regulativa koju treba kako međusobno u pojedinim rokovima uskladiti, tako i prilagoditi sadanjim uvjetima i nivou razvoja (Zakon o porezima, nasljeđivanje, prostorno planiranje i drugo),

— nezauzimanje definiranih stavova o nekim pitanjima daljnjeg razvoja:

a) selo

b) socijalna politika

c) prometna sfera i drugo

— slaba likvidnost banaka koje omogućavaju provođenje programa, bolje rečeno koje ne prate provođenje programa koje investitor može definirati i financijski zatvoriti, zatim loše praćenje obrtnim sredstvima tekuće proizvodnje,

— veoma sporo uključivanje nauke u ove procese i dr.

4. KAKO DALJE?

Prvenstveno treba odmah i sistematski prići otklanjanju subjektivnih slabosti i to onih koje nas vuku na zatvaranje u OOUR-ima ili radnim organizacijama, kao i grupnovlasničkih odnosa koji u širem smislu ometaju normalni razvoj daljnjeg razvoja samoupravnih odnosa u ovoj grani privređivanja pa i šire. Posebno je značajno raditi na programima koji se međusobno i integralno povezuju, koji predviđaju proizvodnju koja je konkurentna istoj robi na svjetskom tržištu, kao i programima koji imaju cilj izlazak na svjetsko tržište — znači izvoz. To nije lak zadatak, on se može izvršiti kako određenim promjenama koje će izaći u provođenju »Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije«, tako i iz djelovanja svih samoupravnih i subjektivnih snaga u samim kolektivima, OOUR-ima naročito. Kako vidimo, djelovanje će u osnovi ići u dva pravca »na razvoj društveno-ekonomskih odnosa i na »pitanja materijalnog razvoja«. Taj zadatak se ne može izvršiti preko noći već ima dio zadataka koje će trebati i koji se mogu riješiti odmah i dio zadataka koje će trebati dugoročno prevladavati.

Ovdje proizlazi posebno značajan zadatak »ovladavanje cjelinom društvenog dohotka od radnika u organizacijama udruženog rada« kao osnovni i neposredni zadatak, zatim »ovladavanje radnika uvjetima rada i poslovanja«, »raspodjeli prema rezultatima rada i privređivanja«, »ekonomska odgovornost pojedinih subjekata i samih radnika«⁵ kao i drugi zadaci za cjelokupno privređivanje u našoj zemlji na jedinstvenom jugoslavenskom tržištu.

Međutim, u proizvodnji hrane ili »poljoprivredi i agroindustrijskom kompleksu« ostaju posebni zadaci koji su izuzetni i specifični.

1. Poseban razvoj (brži razvoj) primarne proizvodnje općenito s naglaskom na mjere zemljišne politike i razvoj proizvodnje mesa i mlijeka (vidi programe Republičkog komiteta za poljoprivredu i šumarstvo)⁶

5) Polazne osnove dugoročnog programa ekonomske stabilizacije, BORBA — Dokumenti, 27. IV 1982.

6) I druge materijale Republičkog komiteta za poljoprivredu u seriji »Zelena biblioteka«

2. Povećanje izvoza i to indirektno preko turističkih organizacija kao i roba na konvertibilno i klirinško područje. Sasvim je normalno da taj program ima u svom sastavu i program supstitucije uvoza barem onih roba koje se mogu proizvesti u zemlji i koje bismo mi trebali izvoziti.

3. Povezivanje proizvođačke industrije i potrošačkih centara sa primarnom proizvodnjom zajedničkim ulaganjima.

4. Razvoj prateće industrije (umjetna gnojiva, zaštitna sredstva, ambalaža, repromaterijal i oprema).

5. Trajan zadatak poticajnih mjera, kao i dugoročnih mjera ekonomske politike obzirom na karakter proizvodnje (reeskonti, kreditna politika, cijene i dr.).

Svaki od navedenih zadataka je veoma specifičan i traži konkretnu analizu i program mjera, međutim izvođenje je moguće samo sinhroniziranim djelovanjem »šire društveno-političke zajednice« i radnika u OOUR-ima istodobno.

LITERATURA I IZVORI PODATAKA

1. Zelena biblioteka br. 1, 2, 3 i 4. Republički komitet za poljoprivredu i šumarstvo SR Hrvatske.
2. Polazne osnove dugoročnog programa ekonomske stabilizacije, BORBA — Dokumenti, 27. IV 1982.
3. Akcioni program SR Hrvatske na pitanjima daljnjeg razvoja društveno-ekonomskih odnosa u poljoprivredi, Aktualna politička biblioteka, Centar CK SKH za informiranje i propagandu 1981, god.
4. Ostali materijali rađeni u Republičkom komitetu za poljoprivredu SR Hrvatske.